

STJEPAN VUKUŠIĆ, Pula

NAGLAŠAVANJE POSAVSKOGA GOVORA¹ PREMA ZAPADNOM NOVOŠTOKAVSKOM NAGLAŠAVANJU (IKAVACA)²

Utvrđivanje naglasnih odnosa posavskoga govora i zapadnog dijalekta, zatim posavskoga govora i Daničićeva idioma pokazuje da je posavski govor, zbog svoje ustrojstvene srodnosti sa zapadnim dijalektom na temelju zajedničkoga podrijetla, svojim novoštokavskim sastavnicama sučinitelj naglasne norme hrvatskoga književnog jezika.

Ovaj je rad nastao u obzoru potreba normativne akcentologije hrvatskoga književnog jezika, pa je glavno pitanje na koje se u njemu odgovara: koliko PG svojim naglašavanjem potvrđuje i tako potpire ZNŠN(i) kao jezgru naglasne norme hrvatskoga književnog jezika, tj. koliko je NPG sučinitelj te naglasne norme.

Budući da je za naglasnu normu hrvatskoga književnog jezika iz povijesnih a dijelom i suvremenih razloga važno i Karadžić-Daničićevo naglašavanje,³ treba utvrditi međusobne odnose NPG i ZNŠN(i), a isto tako i NPG i DN. Naime, NPG uspoređujemo i s DN zato što je DN svojedobno postalo osnovicom naše kodificirane norme, pa osvjetljenje naglasnih odnosa PG i Daničićeva idioma⁴ pokazuje mjeru podudarnosti, odnosno nepodudarnosti tih dvaju idioma, a tako onda, usporedivši već prije NPG i ZNŠN(i), dobivamo odgovor na pitanje: koju normu - kodificiranu na osnovi DN ili onu stvorenu via facti, tj. normiranjem odozdo i iznutra na temelju mlađeg ikavskog dijalekta - potvrđuje i potpire NPG. Ukratko: potvrđuje li NPG naglašavanje zapadnog dijalekta ili naglašavanje Daničićeva

idioma.

Tu bi se sad moglo i ovako razmišljati: Ako je ZNŠN(i) stvarna osnovica naglasne norme hrvatskoga književnog jezika, ne treba joj potvrde i posavskog govora; ako pak nije, ništa joj neće pomoći ni PG. Međutim, naša naglasna norma, koliko se god kao uporabna bez sumnje temelji na zapadnom, tj. mlađem ikavskom dijalektu, nije još posve utvrđena ni u priopćajnoj praksi, a još manje na razini jezikoslovne svijesti. Zbog toga je potrebno znati na koju će se osnovicu opirati usmjeravačke snage naše normativne akcentologije.

Utvrđivanje međusobnih odnosa NPG i ZNŠN(i), zatim NPG i DN pokazuje četiri bitne značajke NPG:

- prvo, njegovu pretežnu podudarnost sa ZNŠN(i);
- drugo, njegovu djelomičnu podudarnost s DN;
- treće, djelomičnu podudarnost sa ZNŠN(i) i s DN;
- četvrto, specifična obilježja koja se ne podudaraju ni sa ZNŠN(i) ni s DN.

Kako ove odnose utvrđujemo zbog potreba naše normativne akcentologije, razumljivo je da su u središtu pažnje prva i druga točka. Treća je točka za nas, naime, od manjeg značenja jer ono što je zajedničko svim trima naglašavanjima nije nikad ni dovedeno u pitanje kao dio književne norme, npr. kùpujēm..., kùjēm itd. Ni četvrta točka nije za naše gledište od većeg značenja jer su posrijedi ona naglasna ponašanja koja su specifična za PG, dakle izrazito dijalekatska naglasna svojstva. Ali ovdje moramo bar sumarno predočiti naglasni inventar i razdiobu PG jer bi se bez toga tradicionalnom gledanju mogao učiniti čudnim i sam naum uspoređivanja NPG i ZNŠN(i), pogotovu u normativne svrhe.

PG ima četiri naša književna naglasaka (^ " / \), zatim novi akut (~) i još dva osobita naglasaka: poludugi (^) i tromi (/). Dakle, u svemu sedam naglasaka. Ali se to pitanje inventara odmah razbistrava kad kažemo da je Ivšić tek u oraškoj okolini (Bosanska Posavina) zabilježio "nekoliko puta ^ mjesto / u primjerima kao rúka, na pr.: vríme, nîsmo, kùpit, (u)vrátu, bûnu (Tolisa)."⁵ Prema tome, poludugi je naglasak rubna pojava u PG. Što se pak tiče tromog naglasaka (/), Ivšić piše: "I ja sam gdjegdje u posavskom

govoru u nekih lica opazio takav akcenat, na pr.: dovózi, gódi (gen. pl.)"...⁶ Znači, i tromi je naglasak kao i poludugi rijetka pojava. I, na kraju, novi akut (~), "glavno obilježje toga cijeloga jezičnog područja"⁷ razvija se u novoštokavski dugosilazni (˘). Uzme li se, dakle, ono što je u središtu sustava i razvojni smjer, vidi se da razlike u inventaru između NPG i ZNŠN(i) nisu ni izdaleka takve kakve nam se u prvi mah čine.

U pojedinosti razdiobe (npr. različita duljenja kao što su tavān > tavān > tāvān, dīm > dīm, instrumental jednine kāšljōm itd.) ovdje se neće ulaziti. Dovoljno je istaći da se u posavskom govoru "nije nigdje sačuvala do danas stara akcentuacija bez oba mlađa naša akcenta: ` i ´."⁸ Ali također nema nigdje u posavskom govoru posve prenesenih naglasaka kao što je to u novoštokavskim govorima. Ta će nam osobina PG češće pomoći da utvrdimo razvojni put, npr. vražjī > vražjī. Taj nam primjer pokazuje da se pokrata u takvih pridjeva izvršila još u prednovoštokavskom razdoblju, tj. vrāg - vražjī prema prednovoštokavskom stanju Daničićeva idioma vrāg - vražjī. Odatle onda i današnje novoštokavske razlike: vražjī, vúčjī, zèčjī (ZNŠN i NPG) prema vražjī, vúčjī, zèčjī (DN).

Kako su, dakle, u ukupnosti našeg standardnog naglašavanja prisutna dva naglasna sustava: ZNŠN(i) kao jezgra uporabne norme (sad već dijelom kodificirane u Priručnoj gramatici⁹) i DN kao osnovice kodificirane norme, to i NPG sudjeluje u naglasnoj normi hrvatskoga književnog jezika samo onim svojim sastavnicama koje se podudaraju sa ZNŠN(i) ili s DN. Pritom su dakako s gledišta stvarne, uporabne norme ona naglasna ponašanja što su podudarna sa ZNŠN(i) prvi, reprezentativni likovi dubleta, oni su i veće čestote, a ona ponašanja koja se poklapaju s DN drugi su likovi i manje su čestote, ili su, kad nemaju žive osnovice u zapadnijim ijekavskim novoštokavskim govorima, izvan norme, npr. vokativ množine: djèčāci, sèljāci ili prvo i drugo lice množine prezenta čitāmo, čitāte.

Smatramo da je važna zadaća naše normativne akcentologije osvijetliti sve ove odnose, i to stoga što je PG hrvatski idiom u kojem je uz zapadni dijalekt i dubrovački poddijalekt najviše novoštokavskih sastavnica a i stoga što je pretežno ikavski idiom (i u svojim poluikavskim dijelovima ima po naglašavanje bitnih ikavskih

odrednica) koji se zajedno sa zapadnim dijalektom razvio iz zapadnonovoštokavskog narječja.¹⁰

Sve je to još očitije u svjetlu spoznaje velike otpornosti prozodijskih razlikovnih obilježja i njihove razdiobe na utjecaj izvana. Zbog te otpornosti naglasne norme, zbog njena neprihvatanja voluntarizma, ona se uspješno može stvarati samo odozdo i iznutra: standardni se naglasci uče slušanjem u živoj govornoj sredini, razumije se onoj za koju znademo da je u skladu s novoštokavskom osnovicom.

I. ZAJEDNIČKA NAGLASNA SVOJSTVA PG I ZD

Naglasne podudarnosti PG i ZD proizlaze iz zajedničkog podrijetla obaju idioma. Oba, naime, potječu od zapadnoštokavskog narječja.

Dio naglasnog zajedništva PG i ZD nastaje na podlozi čuvanja starijih razvojnih faza, npr. novā i nōva prema Daničićevu nōva, a dio se temelji na originalnom razvoju novih glasovno-morfoloških svojstava koja su odsudna po naglasak, npr. ikavizam po naglasak prezenta i aorista složenih glagola treće vrste (pòletīm, zadržīm, òtřpīm prema Daničićevim likovima polètīm, zadržīm, otrpīm), ili na razvojnoj tendenciji rasterećivanja u obliku dokidanja intersilabičnih preinaka, npr. nágō-nágla-náglo, okrúgō-okrúgla-okrúglo. Zanimare li se sažimanja u muškom rodu, ovdje imamo naglasne likove koji posve odgovaraju likovima hrvatske uporabne norme nágao-nágla-náglo, svijétao-svijétla-svijétlo, okrúgao-okrúgla-okrúglo prema Daničićevim likovima nâgao-nágla-náglo, òkrúgao-okrúgla-okrúglo.

Ali, da bismo jasno utvrdili mjeru naglasnog zajedništva PG i ZD, moramo najprije objasniti dva temeljna pojma: naglasnu bliskost po ustrojstvu i naglasnu bliskost po razvojnom stupnju.

Naglasna bliskost po ustrojstvu proizlazi ili iz glasovno-morfoloških odrednica idioma kao jezika i zakonite vremenske uzastopnosti dvaju naglasnih stanja ili iz same vremenske uzastopnosti dvaju naglasnih stanja pri čemu prvo zakonito vodi drugom.

Za prvi slučaj izrazit je primjer naglasak infinitiva i

glagolskog pridjeva radnog glagola prve vrste. Posavski naglasni likovi trĕst, otrĕst ishod su pokrate infinitiva, tj. trĕst, potrĕst postalo je od trĕstì, potrĕstì, a naglasak se glagolskog pridjeva radnog odredio prema infinitivu, pa glasi trĕsla, potrĕsla itd. Posavski likovi trĕst, potrĕst, trĕsla, potrĕsla imaju buduću razvojnu točku u zapadnoštokavskim likovima trĕst, pòtrĕst (preko potrĕst) i trĕsla, pòtrĕsla (preko potrĕsla).

Za drugi je slučaj (za zakonitu uzastopnost dvaju naglasnih likova u tijeku autonomne evolucije naglasnog sustava) pogodan primjer naglasak prvog i drugog lica množine prezenta u onih glagola koji u ostalim licima u konačnici novoštokavskog razvoja imaju zanaglasnu dužinu neposredno iza sporog naglasaka: držìmo - držìte < držìmo - držìte < držìmo < držìte < držìmo - držìte. Od toga je po ustrojstvu različno držìmo < držìmo - držìte < držìte. Naime, u PG i ZD posrijedi je prednovoštokavsko prenošenje naglasaka s ultime na penultimu i u vezi s tim pojava novog akuta. Iza likova držìmo - držìte nema takva prednovoštokavskog naglasnog razvoja.

Ukratko, po ustrojstvu je blisko sve što u novoštokavskoj konačnici ima zajedničku točku, a po razvojnom je stupnju blisko sve ono što ima zajednički inventar i opća pravila razdiobe tog inventara. Ako tako gledamo, u jedan krug idu likovi ozĕpstì > ozĕpst > ozĕpst > òzĕpst i òzĕpsti, a u drugi ozĕpstì i ozĕpsti; u jedan opet držìmo > držìmo > držìmo > držìmo, a u drugi držìmo i držìmo. A to znači da smo se izborom likova òzĕpsti i òzĕbla kao reprezentativnih likova naglasne norme odlučili i za budućnost likova ozĕpst i ozĕbla. Jednako izbor likova zadržìm znači i izbor slijedeće razvojne faze lika zadržìm. Hrvatska naglasna norma pokazuje baš takav unutrašnji razvoj i takvu koherenciju.

A. ZAJEDNIČKA NAGLASNA PONAŠANJA PG I ZD KOJA PROIZLAZE IZ
GLASOVNO-MORFOLOŠKIH ODREDNICA DIJALEKATSKIH USTROJSTAVA

Zajedničke odrednice dijalekatskog ustrojstva PG i ZD
jesu:

prvo, ikavizam

drugo, pokrata infinitiva i glagolskog priloga sadašnjeg
za dočeto -i,

treće, prijelaz infiksa -nu- u -ni-,

četvrto, odsutnost fonema h.

Ustrojstveni su ishodi ikavizma snažno naglasno obilježili brojne hrvatske idiome, pa tako i PG. Za polazište možemo uzeti ZD, u kojem je infinitiv polètit kao polòmit a to znači da oba glagola s ikavskoga gledišta idu u četvrtu glagolsku vrstu, pa im je jednak i naglasak prezenta: pòletim kao pòlomim. Isti je odnos i u glagola otrpít-jednáčit, prezent òtrpim kao jèdnáčim. Iako zapadni novoštokavski ikavci imaju na razini književnoga jezika infinitiv npr. oglàdnjeti ili oživjeti, oni u prezentu zadržavaju naglaske svoje startne osnovice: ògladnim, òžednim, zadržim, òživim, prètřpim itd. Doduše, Ivšić kaže: "Obično se drži, da se u Slavoniji govori ikavski, no tako se govori na dosta malome području posavskoga govora."¹¹ Međutim, po naglasak su prezenta i aorista složenih glagola treće vrste odlučni refleksi staroga glasa ě baš u glagola te vrste. A za refleks ě u glagola treće vrste u ikavskojekavskoj ili poluikavskoj skupini Ivšić tvrdi: "Na tome području čuje se gdje gdje ě u glagolima III. vrste 1. razdjela, na pr.: gorit (Vrpolje), lètit (Varoš), obàzrit se (Bebrina), razumila (pored razboljèo, Bošnjaci) i dr. ..." ¹² Ivšić dalje piše: "Kad je prez. letim složen s kojim prijedlogom, onda se mjesto letim govori lètim, na pr. prelèti (prèleti), polèti (pòleti), zalèti se (zàleti se) i dr. Tako se i pored bolí govori obično razbòli se (ràzbolí se), premda sam zabilježio i: razbolim se (štitar) i razbolí se (Zadubravlje)." ¹³ Za nas ovdje bitnu dokaznu vrijednost za utjecaj dijalekatskog ustrojstva na naglasni sustav imaju upravo dva posljednja primjera: razbolim se (štitar) i razbolí se (Zadubravlje) jer su štitar i Zadubravlje na ikavskojekavskom području. Naime, na ijekavskom području nema izjednačenja glagola treće i če-

tvrte vrste u infinitivu, pa ostaje i naglasna razlika u prezentu: razboljěti se-razbolĩ se prema polomĩt-polomĩm.

Zbog svega toga neće biti točna Ivšićeva tvrdnja da naglasci pòletĩm, prèletĩm itd. proizlaze iz prijelaznosti određenoga broja takvih glagola za kojima su se onda povel i drugi takvi glagoli. Ivšić, naime, piše: "Pomenuta se razlika može tumačiti tako, što mnogi prosti prezenti složivši se s prijedlogom postaju prelazni, a kako prelazni glagoli imaju često drukčiji akcenat nego neprelazni (na pr. prel. slãdĩ i neprel. slãdĩ), tako je i prez. letĩm postavši s prijedlogom prelazan (na pr. preletim) promijenio akcenat; napokon se prema takim prelaznim glagolima razvilo i to, da prezenat složen s prijedlogom mijenja akcenat i onda kad je neprelazan ..."¹⁴

Takvo Ivšićevo tumačenje ne polazi od jezičnog ustrojstva, pa i ne može objasniti sve dotične glagole.

Međutim, utjecaj jezičnog ustrojstva na naglasni sustav Ivšić lijepo tumači u aorista glagola druge i treće vrste. On kaže: "U posavskom se govoru akcenat u aoristu nalazi na prvom slogu mnogo češće nego u književnom govoru."¹⁵ I dalje: "Svi aor. II. vr. kao (o)krěnu, (po)víknu, (po)těgnu i dr. akcentuiraju se u Posavini (ò)krěnu (-krěni), (pò)víknu (-vìkni), (pò)těgnu (-těgni) i dr."¹⁶ Ivšić izvodi zaključak: "Pomenuti se posavski akcenat mogao razviti najprije ondje, gdje se mjesto -nuti govori -niti, tj. gdje su se glagoli II. vrste izjednačili s glagolima IV. vr. (...), jer aor. kao pòvìkni (Varoš) stoji prema inf. povíknit kao pòvrãti prema inf. povrãtit. - Tako sam i prema književnom akcentu kao ušútje zabilježio na pr.: ně šũti (N. Kapela), ũšũti (Kobaš), zãgĩmi (prema dij. akcentu zagĩmjeti: zagĩmjeti u V., Davor), zãstĩdi se (Kuti), pòžũti (neprel., Stupnik) i dr. I za taj bi se posavski akcenat moglo reći, da se razvio pod utjecajem aorista IV. vr. kao pòvrãti, i to najprije u ikavskim govorima (ispor. ikav. ušũtiti: povrãtiti)."¹⁷ Dodajmo tome da Ivšić i za posavske naglaske aorista kao što su pòletĩ, prèletĩ, zãletĩ se, pa i izgore drži da "mogu stajati prema aoristima IV. vr. kao pòmoliĩ".¹⁸ Konačno, prema naglasku glagola četvrte vrste Ivšić tumači i posavske naglaske kãza, (pò)kãza, (nã)pĩsa, (pò)věza (u DN je kãza, (po)kãza, (na)pĩsa,

(po)véza itd.). I posavsko-zapadnoštokavski aoristni likovi dõpa-de, ùpade, zàmače, põmače prema Daničićevima dõpade, zàmače mogli bi se protumačiti takvom pretežnošću povučenog naglaska.

Ukratko: Ivšić naglasne likove aorista u posavskom govoru põtēgni (II. vrste po standardnoj podjeli), ùšūti, pòletī (III. vrste po standardnoj podjeli), pøkāza (V. vrsta), tumači kao ishod prijelaza infiksa -nu- u -ni- i iz ikavizma, tj. iz prevage naglasnih odnosa glagola IV. vrste. To je sjajno mjesto izvođenja naglaska iz jezičnog ustrojstva. Samo je čudno donekle što Ivšić nije išao i korak dalje te iz ikavizma izveo i naglaske prezenta kao što su pòletīm, ìzgorīm, dõžīvīm i òtrpīm.

I naglasnu izjednačenost prvog lica jednine aorista s drugim i trećim licem u svih glagola na -nuh,-(j)eh,-ih,-ah u posavskom govoru Ivšić tumači gubljenjem -h, upravo obličnim izjednačavanjem svih triju lica jednine: jã nè vikni, jã nè šūti, jã se pròbūdi, jã pòšēta itd.

Druga je skupina zajedničkih naglasnih obilježja PG i ZD ona koja proizlazi iz pokrate infinitiva i glagolskog priloga sadašnjeg. Ivšić navodi: "Krajnje -i u -ti i u -ći obično otpada, na pr. ubòst (ùbost), dõjt ili dõć, zaklēt i t.d."¹⁹ I dalje: "Inf. kao: (o)plèsti, (do)vèsti, (po)mòći i dr. govore se (o)plèst ili (ò)plest, (do)vèst ili (dò)vest, (po)mòć ili (pò)moć i dr."²⁰ Ivšić je zapisao i trēst, zēpst, vūć (o)trēst, (o)zēpst, (iz)vūć itd. Infinitiv se pokraćuje i u ZD, a ne treba posebno isticati da se likovi trēst, otrēst, oplèst razvojno svode na novoštokavske likove trēst, òtrēst (preko lika otrēst), òplest itd.

Iz tog razvojnog toka proizlaze standardni naglasci hrvatskoga književnog jezika u prvoj glagolskoj vrsti: plèsti, òplesti, trēsti, òtrēsti, dõći, nàdõći itd.

Kako se i naglasak glagolskog pridjeva radnog dotičnih glagola odredio prema infinitivu, možemo za taj oblik iz navedenih razvojnih tokova utvrditi ove standardne naglaske: plèo-plèla-plèlo, òpleo-òplela-òplelo; trēsao-trēsla-trēslo, òtrēsao-òtrēsla-òtrēslo.

Za glagolski prilog sadašnji Ivšić je utvrdio ovo pravilo: "Akcentat je u ovom prilogu obično onakav, kakav je u III. l.pl.

prez. "...²¹ Tako je obično i u ZD, pa odatle i standardni naglasci tog oblika: rãdëći, vëžüći, držëći, lètëći, sjèdëći ...

B. ZAJEDNIČKA NAGLASNA PONAŠANJA PG I ZD ŠTO PROIZLAZE IZ
ZAJEDNIČKIH OBILJEŽJA SAMOGA NAGLASNOG USTROJSTVA

Sve što je u naglasnom smislu zajedničko ovim dvama idiomima a ne proizlazi iz glasovno-morfoloških značajki dijalekatskog ustrojstva, proizlazi iz samoga zajedničkog naglasnog ustrojstva koje se djelomično razlikuje samo po razvojnom stupnju. Taj dio zajedništva potječe, dakle, iz autonomnoga razvoja samoga naglasnog sustava. Za ovo je gledište npr. mokrã i mòkra blisko po ustrojstvu, a različito po razvojnom stupnju, dok su likovi mòkra i mòkra bliski po razvojnom stupnju, ali različiti po ustrojstvu. Iako nam likovi kao što su npr. novã, mokrã pokazuju razvojni smjer u zapadnoj štokavštini, njih ćemo zanemariti da ne bismo gomilali podatke. Trudit ćemo se samo da navedemo zajednički posavsko-zapadnonovoštokavski model koji je postao osnovicom uporabne norme hrvatskoga književnog jezika.

Kad je riječ o naglasku neodređenog oblika pridjeva, prvo je što treba istaći: da se u posavsko-zapadnonovoštokavskom modelu ženski rod nije naglasno izjednačio sa srednjim, kako je to u DN. Srednji je pak rod dvojak: ima likove koji su se izjednačili sa ženskim rodnom i one starije, neizjednačene.

NPG i ZNŠN(i)

a. bõs-bõsa-bõso i bõso

U muškom je rodu silazni naglasak samo u jednosložnom liku, a ostali likovi imaju spori naglasak: bõsa, bõsu, bõsi itd. U PG preinačuje se naglasak i u akuzativu jednine ženskog roda: bõsu i u nominativu množine: bõse.

b. čìst-čìsta-čìsto i čìsto

U višesložnim se likovima muškog roda brzi mijenja u spori: čìsta, čìstu, čìsti ... U PG opet je akuzativ jednine ženskog roda: čìstu.

c. mòkar-mòkra-mòkro i mòkro

Brzi se mijenja u obliku za muški rod u svim padežima (osim akuzativa jednine kad je taj jednak nominativu). U PG akuzativ je jednine ženskog roda m^okru a nominativ množine: m^okre.

d. mlâd-mlâda-mlâdo i mlâdo

U višesložnim je likovima u sklonidbi muškog roda uzlazni: mlâda, mlâdu, mlâdi itd. U PG akuzativ jednine glasi: mlâdu, a nominativ množine mlâde. Kao mlâd-mlâda-mlâdo i mlâdo ponaša se i zamjenica sâm-sâma-sâmo i sâmo.

e. žût-žúta-žúto

Taj je tip kao i prethodni, samo nema lika sa silaznim naglaskom u srednjem rodu.

f. glâdan-glâdna-glâdno i glâdno

U sklonidbi je mjesto silaznoga u muškom rodu uzlazni. U PG akuzativ jednine glasi: glâdnu, nominativ množine: glâdne.

Alternacije u sklonidbi za koje se izriječom ne kaže da su posavske, navedene su prema ZNŠN(i). One se uglavnom poklapaju s NPG, ali to nije utvrđeno za sve padeže jer Ivšić ne navodi potpune obrasce sklonidbe, nego daje podatke samo za poneke padeže.

Naglašavanje je neodređenog oblika pridjeva sigurno jedno od najsloženijih pitanja naše naglasne norme. Zato će ona u ponečem tu morati stalno biti elastična, ali su izvan svake sumnje na osnovi ZD, PG i dubrovačkog poddijalekta, njena konstanta uzlazni naglasci u ženskom rodu, npr. zdràva, bìstra, mòdra, kròtka, dúžna, téška, tj. neizjednačenost ženskog roda sa srednjim.

Također je jedna od bitnih posavsko-zapadnonovoštokavskih naglasnih značajki i nepreinačen naglasak u prvom i drugom licu množine prezenta.

PG i ZD		DI
pletěmo	plètemo	plètěmo i pletěmo
pletěte	plètete	plètěte i pletěte
plètemo		
plètete		
letímo	lètímo	letímo

letīte	lètīte	letíte
trošīmo	tròšīmo	trošímo
trošīte	tròšlte	trošíte
bacāmo	bàcāmo	bacámo
bacāte	bàcāte	bacáte
bàcāmo		
bàcāte		

Ivšić tumači: "Akcentat pletěmo i pletěte odgovara novome štokavskom akcentu plètěte i plètěmo, koji bilježi Daničić pored pletěmo i pletěte."²² Posrijedi je dalekosežna pojava po hrvatsku standardnu prozodiju. Tu su ishodi novog akuta koji je nastao prednovoštokavskim naglasnim pomakom s ultime na penultimu. Budući da novi akut u štokavskim govorima zakonito prelazi u silazni naglasak, a ovaj se u novoštokavskim govorima prenosi na prethodni slog, razvojni je put ovakav: letímò > letímo > letímo > lètímo, letítè > letíte > letíte > lètíte. Tako je u svim navedenim primjerima. Međutim, likovi letímo-letíte nemaju iza sebe ni novi akut ni silazni naglasak, nego stoje prema prednovoštokavskim likovima letímò-letítè. To znači da različitim likovima lètímo i letímo prethode i po broju i po vrsti različite razvojne faze. Vrijedno je istaći da samo nepreinačene naglaske u prvom i drugom licu množine prezenta nalazimo i u ijekavskim govorima Banije i Korduna.²³

Po ustrojstvu s obzirom na zajedničku razvojnu točku idu zajedno i genitivi množine:

PG	ZD
Seměljācā	Seměljācā
Tomašínācā	Tomašínācā
rebārācā	rebārācā

Tako je i u ijekavskim govorima Banije i Korduna. Međutim, u govorima ZD u Bosni i dijelu zapadne Hercegovine javlja se lik Sēměljācā, Tomāšínācā...

Neprenesen silazni naglasak susrećemo u PG i ZD i u stranim riječi senātor i sinātor, itd. Tako je opet i u ijekavskim govorima Banije i Korduna.

PG i ZD podudaraju se i u prezentu glagola trećeg razreda pete vrste:

bèrem, pèrem, zòvem, pobèrem itd. Posavski je i berēm - berēš - berē - berēmo - berēte - berū, a to opet odgovara naglascima bèrēm - bèrēš itd. U DI je bërēm, pòberēm itd.

Na prednovoštokavskim se razlikama temelji i nepodudarnost između posavsko-zapadnonovoštokavskog lika svētī i Daničićeva lika svētī.

Određena se skupina naglasnih podudarnosti PG i ZD osniva na zajedničkoj naglasnoj pokrati: pètnī, vràtnī, zùbnī prema Daničićevim likovima pétnī, vráttnī, zúbnnī. Pokratu u PG i ZD nalazimo i u pridjevu vràžjī, vùčjī, zèčjī prema vrážjī, vúčjī, zéčjī itd. u DN. Tu nam posavski stariji likovi, npr. vražjī potvrđuju prednovoštokavski značaj takve pokrate.

Kraćenjem bi se mogli objasniti i posavsko-zapadnonovoštokavski likovi u brojeva: dvájū, trijū, trīma, pa i zamjenički lik svijū prema dvájū, trijū, trīma, svijū itd. u DN.

Pokratu u PG i ZD vidimo i u dugoj množini: prūt-prùtovi, stân-stànovi, klàs-klàsovi, līst-līstovi. U DN je prútovi, stánovi, klásovi, līstovi.

Nasuprot tomu, u PG i ZD može se u priložima uočiti položajno duljenje kakva nema u DI:

PG i ZD	DI
dōnlē	dōnlē
dōvlē	dōvlē
òdāvlē	òdavlē
pa i: dōklē	dōklē

Glagoli na -at i -ovat sa sporim naglaskom na pretposljednem slogu infinitivne osnove, npr. držat, kupòvat, obično imaju u PG i ZD u obliku za ženski i srednji rod jednine i u svim rodovima množine naglasak infinitiva: držala-držalo-držali, kupòvala-kupòvalo-kupòvali... Samo je u obliku za muški rod jednine povučeni naglasak, dakle brzi na prvom slogu: držō; tako i: kùpovō, òmotō, nākupovō itd. Taj će povučeni naglasak u muškom rodu

biti u vezi s prijelazom fonema l u vokal i sa sažimanjem dvaju samoglasnika u jedan. I tako, u PG i ZD imamo i: pročítō-pročítala-pročítalo, pokòvali, priòrali itd.

Trosložni glagolski pridjev radni glagolskih složenica kao što su ìzāci, òtīci (i druge od íci) ima u svim rodovima jednine i množine ujednačen, spori naglasak na prvom slogu: òtišō, ìzišō, ìzašla itd.

Zajednički posavsko-zapadnonovoštokavski likovi ličnih zamjenica i povratne zamjenice u genitivu-akuzativu, dativu-lokativu jednine: mēne-mēni, tēbe-tēbi, sēbe-sēbi, njēga-njēmu, koji u PG supostoje s nominativnim likovima koji imaju novi akut (jǎ, tí, ōn), upućuju na prednovoštokavski značaj i zapadnonovoštokavskih likova spomenutih padeža s brzim naglaskom na prvom slogu. U DI je u svim tim padežima spori naglasak: mēne-mēni, tēbe-tēbi, njēga-njēmu, sēbe-sēbi.

PG koji tek sad razvija novoštokavsku akcentuaciju (u distribucijskom smislu) ne može po mjeri inovativnih pojava u svemu íci sa ZD. Štoviše, on je u tom dijelu naglašavanja čak bliže DI. Oba idioma, dakle, imaju arhaičnije naglasne likove. Pa ipak, vrijedi uočiti da i na ovom području PG i ZD bar dijelom idu zajedno. U oba je idioma u pridjeva s prvotnom alternacijom po rodovima prevladao naglasak prema ženskom rodu u ovim slučajevima: nágō-nágla-náglo, okrúgō-okrúgla-okrúglō. Kao težnju za dokinućem intersilabičnim alternacija valja shvatiti posavski genitiv množine kōsācā (od kōsac) kao jēlēnā. U ZD je kōsācā. K tomu, u posavskom je lokativ jednine u mlādoste, u žaloste. U ZD: u mlādosti, u žalosti. Svi su ti likovi u DI s preinakom: kosācā, u žalòsti, u mladòsti. Dva se potonja lika javljaju i u ZD, ali su na uzmaku.

Posavsko-zapadnonovoštokavski likovi prezenta ìzdiyēm, nādijēm, ùdijēm vjerojatno su nastali prema prezentu pōpijēm. U DI je zādijēm.

Sa svim onim što je proizašlo iz zajedničkih dijelova ustrojstva PG i ZD, ide i mnogo pojedinačnih naglasnih obilježja: sve ono supripadno što izvire iz organskog razvoja obaju idioma.

NPG	i	ZNŠN(1)	DN
imenice muškog roda			
dĩl-díla	(PG)		dĩo-díjela
díõ-díla	(ZD)		
drũm			drũm-drũma
gròzd-gròzda			gròzd
(h)rèn-(h)rèna			hrèn-hrèna
ìstok			ìstok
jáarak			jáarak
kälèž-käleža	(PG)		kálež
kälež-käleža	(ZD)		
kũln-kũlina	(PG)		kũlin
kũlèn-kũlena	(ZD)		
kvâr-kvára	(PG)		kvâr-kvâra
kvâr-kvára	(ZD)		
náčelnĩk	(PG)		náčelnĩk
náčelnĩk	(ZD)		
nâviljak	(PG)		nâviljak
nâviljak	(ZD)		
òrâl-òrla	(PG)		òrao-òrla
òrà-òrla	(ZD)		
òtok			òtok ²⁴
pêršin			pêršun
petnjāk-petnjáka	(PG)		pètnjāk
pètnjāk-petnjáka	(ZD)		
pòd-podà	(PG)		pòd
pòd-pòda	(ZD)		
pòrez			pòrez
pròljev			pròljev
pròrok			prórok
prózor			pròzor
ûzõ			ûzao
vĩr-vĩra			vĩr-vĩra
žũlj-žũlja			žũlj-žũlja
množina			
kràjevi			kràjevi-krajévã-krajèvima
mrázovi, tròškovi, vítrovi			mrázovi, tròškovi, vètrovi

Imenice ženskog roda

mìcina	micìna
orànica	oránica
pòtkova	pòtkova
ròdbina	rodbina
řpa	hřpa
sárma	sàrma
sòja	sòha
zâsluga	zâsluga
genit. množ. rùkù, prikò rukù	rùkù

Imenice srednjeg roda

grèblje (PG)	gròblje
gròblje (ZD)	
gròžde	gròžde
mòre	mòre
vòće	vòće

Pridjevi

màdžarskì (PG)	màdžarskì
màđarskì (ZD)	
màlen	màlen
òbilan	òbilan
pràvedan	pràvedan
víran	vjèran i vjêran

Glagoli

U PG a dijelom ni u ZD nije se u obliku za srednji rod glagolskog pridjeva radnog uopćio naglasak ženskog roda nego je ostalo staro stanje: bìlo, dâlo, prâlo, vîlo.

Prezent glagola htjeti

òću-òćeš-òće-òćemo-òćete (PG i ZD)	hòću-hòćeš-hòće-
òće (PG)	-hòćemo-hòćete-hòće
òće (ZD)	

Drugo i treće lice aorista glagola rěći

rěče

rěče

Treće lice jednine odričnog prezenta pomoćnoga glagola biti

níje

níje

Infinitiv

narícati

narícati

Prezent glagola imati

imām-imāš-imā (PG i ZD)

imām-imāš-imā

imajū (PG)

imámo-imáte-imajū

imajū (ZD)

Naglasak prezenta u PG i ZD glagola klēt: kúnem-kúneš ... mogao bi se protumačiti utjecajem glagolā kao što su trēst-trésem, a prezentski likovi jídem, ídem ikavizmom, tj. potrebom razlikovanja ídem prema idēm (glagol ići). Takav je put mogao biti potpomognut oslanjanjem na glagole kakvi su prēst-prédem.

ZAJEDNIČKA OBILJEŽJA NPG I DN

S razvojnog je gledišta posve shvatljivo da će novoštokavske sastavnice posavskoga govora biti arhaičnije od istovrsnog naglasnog dijela ZD jer se u posavskom govoru još i danas vrši naglasna novoštokavizacija (stjecanje novog inventara s dva nova uzlazna naglaska \ / i nove razdiobe) a ZD već više stoljeća ima novoštokavsko naglašavanje koje traži nove putove, iskušava nova rješenja u duhu sustavne tendencije rasterećivanja.

Polje naglasnog preklapanja PG i DI tiče se, dakle, uglavnom arhaičnog zajedništva, prije svega u čuvanju prvotnih alternacija u paradigmama sklonidbe. Mi ćemo se ovdje zadržati na onim padežima u kojih su preinake najčešće:

1. Lokativ jednine: po govòru (prema govòr)
u pepèlu (prema pèpeo)

u blagosóvu (prema blāgosōv)
u staròste (prema stārōst)
u žalòste (prema žālōst)
u staròsti, u žalòsti (DI)
na Vrbásu (prema Vrbās)
u čardáku (prema čardāk);
zatim: u događáju (prema dōgađāj)
u listopádu (prema līstopād)
u narašćáju (prema nārašćāj).

Budući da DI ima samo tri trosložne imenice s takvom promjenom u lokativu jednine, tj. dōgađāj, òbičāj i pòrođaj, a Ivšić navodi i līstopād i nārašćāj, može se zaključiti da je u PG više alternacija nego u DI. To je i razumljivo jer je PG i u svojim novoštokavskim naglasnim sastavnicama arhaičniji i od DI.

2. Akuzativ jednine: baġlamu (Daničićev tip baġlama), bŭđalu, ciglanu, čistoću, glŭhoću, lĭpotu, mĕkotu, slòbodu, stārinu, većinu, žĕstinu, žĭvinu (PG)... I za ovakvu preinaku Ivšić navodi više primjera za PG nego Daničić za DI. Štoviše, Ivšić i izrijekom kaže: "Akcentat se u ovome padežu mijenja u mnogo više imenica u posavskom govoru nego u književnom govoru."²⁵ Ivšić nastavlja: "Imenice, koje mijenjaju akcentat u ak. sing. mijenjaju ga i u nom. ak. pl."²⁶ Navodi primjere: čistine, ěrgele, mășine, mĕkote, žĕstine.

3. Genitiv množine: krajévā, lakátā, prijatĕljā, prosi-kóvā, vragóvā ... I posavski se naglasci genitiva množine nokātā, sínōvā, gušteróvā po naglasnom ustrojstvu svode na preinačene novoštokavske likove nokātā, sínōvā, gušteróvā, a jedni i drugi likovi čuvaju starije stanje nego likovi bez alternacije: sínōvā, nòkātā itd. I za ovaj bi se padež u posavskom govoru našlo primjera s preinakama kakvih nema u DI.

4. I u dativu-lokativu-instrumentalu posavski likovi sínòvima, gradòvima pokazuju alternacije Daničićeva tipa koje su u ZNŠN(1) na uzroku.

5. Posavski naglasci u vokativu množine: jŭnāci, križāri, sĕljāci kakve susrećemo i u DI pokazuju veću arhaičnost. U ZNŠN(1),

naime, u imenica je muškog roda dosljedno provedeno ujednačavanje nominativa i vokativa: junáci, seljáci itd. Tako je i u govorima Banije i Korduna.

6. Nepokraćena duga množina u posavskim pandanima Daničićevu tipu nōž-nóža, dakle: nōžèvi, Rāstèvi, križòvi, štāpòvi itd. svodi se na Daničićeve likove nóževi, štápovi itd. Istina, takva je nepokraćena množina i u govorima ZD koji su nešto dublje u unutrašnjosti.

U boljem čuvanju određenih tradicionalnih tipova s izrazitim preinakama također se ogleda veća arhaičnost PG i DI: ākōv-ākōva (PG), ākōv-ākova (DI), polōj-polōja (PG), pōlōj-pōloja (DI), šarōv-šarōva (PG), šarōv-šarova (DI). Takve su preinake za-naglasne dužine ili naglaska u ZNŠN(i) na uzmaku.

I u očuvanosti endosilabične preinake sinòvac-sinóvca ogleda se u PG i DI čuvanje novoštokavske starine.

Zajednička je obama idiomima i alternacija: vājān-valjāna-ljāna-valjāno.

Ponekad i tamo gdje preteže određeni naglasni lik u PG, podudaran sa ZNŠN(i), opet postoji, rjeđe, i drugi koji se podudara s DN, npr. uz drugòvale ima i drūgovāle, uz prokòpali i pròkopāli.

Na kraju, može se uočiti i određen broj leksičkih naglasnih podudarnosti u PG i DI, npr. rōblje, ūlje itd.

Ali, iz svega što smo izložili, daje se zaključiti da je broj ukupnih podudarnosti PG i DI neusporedivo manji nego svota podudarnosti PG i ZD, a očituje se uglavnom u čuvanju starijih likova koji nisu određeni ustrojstvom, već razvojnim stupnjem.

Sve to pokazuje da je posavski govor svojim novoštokavskim sastavnicama i razvojnim smjerom prozodijskog sustava s obzirom na jezično i naglasno ustrojstvo dio proširene osnovice i sučinitelj norme hrvatskogaknjiževnog jezika. Uz to, velikim poljem ustrojstvenih naglasnih podudarnosti PG i ZD još se jednom potvrđuje ZNŠN(i) kao stvarna jezgra te naglasne norme.

B i l j e š k e

- 1 U daljem se tekstu posavski govor označuje kraticom PG, a njegovo naglašavanje kraticom NPG. Svi su podaci iz PG, odnosno iz NPG iz djela Stjepana Ivšića: Današnji posavski govor, RAD 196, 1913, str. 124-254; 197, 1913, str. 9-138.
- 2 Zapadno će se novoštokavsko naglašavanje (ikavaca), tj. naglašavanje zapadnog dijalekta obilježavati kraticom ZNŠN(i), a sam taj dijalekt kraticom ZD.
- 3 Karadžić - Daničićovo naglašavanje bilježiti će se kraticom DN, tj. Daničićovo naglašavanje.
- 4 Daničićev idiom bilježi se kraticom DI.
- 5 Ivšić, Stjepan: Današnji posavski govor, RAD JAZU 196, 1913, str. 150.
- 6 Navedeno djelo, str. 151.
- 7 Isto djelo, str. 129.
- 8 Navedeno djelo, str. 145.
- 9 Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku - Zagreb, Školska knjiga, Zagreb 1979.
- 10 Brozović, Dalibor: Standardni jezik, Matiča hrvatska 1970, str. 154 (Legenda uz kartu predmigracijskog rasporeda hrvatsko-srpskih narječja).
- 11 Navedeno djelo, str. 162.
- 12 Isto Ivšićevo djelo, str. 165.
- 13 Isto djelo, RAD 197, 1913, str. 79.
- 14 Navedeno djelo, RAD 197, 1913, str. 79 i 80.
- 15 Isto djelo, str. 89.
- 16 Isto djelo, str. 89.
- 17 Navedeno djelo, str. 89 i 90.

- 18 Navedeno djelo, str. 90.
19 Isto djelo, str. 61.
20 Navedeno djelo, str. 72.
21 Isto djelo, str. 105.
22 Isto djelo, str. 74.
23 Petrović, Dragoljub: Govor Banije i Korduna, Matica srpska - Prosvjeta, Novi Sad - Zagreb 1978.
24 Daničić tvrdi da je "u Primorju uvijek slušao 'òtok'".
Daničić, Đuro: Srpski akcenti, Srpska kraljevska akademija, Beograd - Zemun 1925, str. 30 (bilješka).
25 Isto djelo, str. 23.
26. Navedeno djelo, str. 26.

S u m m a r y

ACCENTUATION IN THE LOCAL POSAVINA DIALECT AS COMPARED
TO THE WESTERN NEOŠTOKAVIAN ACCENTUATION (OF IKAVIAN)

Once the accentual relationships between the local Posavina dialect and Daničić's dialect have been established, it can be shown that because of its structural kinship with the western dialect on the basis of a common origin, and because of its Neoštokavian components, the Posavina dialect is an influencing factor on the accentual norm of the standard Croatian language.